

انحال معین در زبان فارسی

رویکرد دستوری شدگی

نویسندگان:

دکتر شادی داوری

(مدرس دانشگاه علوم پزشکی تهران)

دکتر مهرداد نغزگوی کهن

(عضو هیأت علمی دانشگاه بوعلی سینا همدان)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

داوری، ش ۵۰، ۱ -
افعال معین در فارسی / رویکرد دستوری شدگی / نویسندگان شادی داوری، مهرداد نغزگوی کهن.
تهران: نشر نویسه پارسی، ۱۳۹۶.
۲۹۶ ص: مصور، جدول، ز و دار.
۹۷۸-۶۰۰-۷۰۳۰-۴۹-۳
فیبا
کتابنامه

Persian Language -- Auxiliary verbs : فعل های کمکی : فارسی
Persian Language -- verbs : فعل : فارسی
نغزگوی کهن، مهرداد، ۱۳۴۶ -
PIR ۲۷۸۳/م ۷۵۲ ۱۳۹۶
۴۵۵
۴۶۵۵۷۰۱

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
موضوع
موضوع
شناسه افزوده
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

افعال معین در زبان فارسی

رویکرد دستوری شدگی

نویسندگان: دکتر شادی داوری / دکتر مهرداد نغزگوی کهن

نسخه ویرا و نسخه پرداز: تحریریه نشر نویسه پاری

مراح جلد، گرافیک، صفحه آرایی و ناظر فنی چاپ: محمد محرابی

www.mehraabi.com / 09125163547

ناشر: نشر نویسه پاری

دفتر نشر: رات: ۰۲۱-۷۷۰۵۳۲۴۶

پخشگاه: ۰۲۱-۶۶۹۵۷۱۳۲

سامانه پیام: ۰۲۱-۴۵۵۴۵۵۴۱۴۲

وبگاه: www.netrahi.com

نوبت چاپ: ۱

شمارگان: ۳۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۰-۴۹-۳

چاپ و صحافی: روز

قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

سخن ناشر	۹
پیشگفتار	۱۱
فصل اول: مقدمه	۱۳
فصل دوم: زمینه دستوری شدگی	۲۱
فصل سوم: ملاحظات نظری	۹۱
فصل چهارم: تحلیل	۱۴۵
فصل پنجم: جمع بندی	۲۶۳
فهرست منابع	۲۶۹
واژه نامه	۲۸۹

کتابی که اینک پیش روی شماست، برگرفته از برترین رساله‌ی دکتری زبان‌شناسی کشور در سال ۱۳۹۴ است که به همین دلیل شایسته‌ی دریافت نخستین جایزه‌ی دکتر محمد مقدم شناخته شده‌است. زمانی که در زمستان سال ۱۳۹۰ برای نخستین بار ایده‌ی نگارش رساله‌ی دکتری با موضوع «معین‌شدگی در زبان فارسی» مطرح گردید، وسعت ابعاد توصیف هم‌زمانی و نیز تحلیل در زمانی پدیده‌ی معین‌شدگی تا به این حد قابل تصور نبود. خصوصاً به هنگام ارائه‌ی شواهد و استدلال‌ات تاریخی، آن‌چه بیش از هر چیز اسباب ملال خاطر را رقم می‌زد، فقدان دستوری توصیفی از دوره‌های پیشین زبان فارسی بر اساس رویکردهای نوین زبان‌شناسی و نیز توصیف دقیق انواع ساخت‌های دستوری در متون کهن بود. موضوع بررسی مقوله‌ی «فعل معین» در زبان فارسی، در کنار روند پیدایش و تحول این مقوله در گذر زمان، پیش از این هیچ‌گاه به شکل تک‌نگاری ارائه نشده بود. پژوهش‌های ارزنده‌ای هم که در واکاوی مقوله‌ی «معین» به رشته‌ی تحریر درآمده‌اند، بیش از آن‌که رساله‌اتی من‌رد در این حوزه باشند، بخشی از کتب دستور زبان فارسی را به خود اختصاص داده‌اند. در این مختصر به گمان نگارندگان، بایستی فراهم گردیده‌است تا مقوله‌ی دستوری «معین» به‌طور مستقل، در قالبی نظام‌مند و با رویکردی شایسته، به‌ویژه تحلیل سپرده‌شود. در این میان آن‌چه بیش از یک توصیف صورت‌گرایانه‌ی هم‌زمانی مد نظر نگارندگان بوده‌است، اعتنا به علل و روندهایی است که با مبانی ذهن-بنیاد بشر، دست‌اندرکار تکوین و زایش این دستوری به منظور ایفای نقش‌های ارتباطی بوده‌اند. بی‌تردید شناخت این علل و روندها، در پیچه‌ای را به دست شناخت هرچه بیشتر فرایندهای ادراکی ذهن بشر می‌گشاید. به باور نگارندگان، طبیعت زبان جز مفهوم و نقش نیست و آن‌چه به‌عنوان صورت زبان مطرح می‌گردد تنها پیکربندی مناسبی است که از سوی گویشوران برای انتقال هرچه شفاف‌تر این نقش و مفهوم استوار می‌گردد. از این رو می‌توان گفت که شناخت بهینه‌ی این پیکربندی عین راه برای درک مفاهیمی انتزاعی می‌گشاید که هدف زایش صورت‌های زبانی قرار می‌گیرند. در این کتاب، برای نخستین بار انگاره‌ی ارائه می‌شود تا بررسی صورت و نقش «افعال معین» به دقت و با تکیه بر مستندات رسمی امروز و فارسی دوره‌های پیشین انجام پذیرد. این انگاره «مدل ابعاد معین‌شدگی» نامیده شده‌است. پژوهش که در این کتاب به آن خواهیم پرداخت، پژوهشی همه‌زمانی در واکاوی روال تکوین افعال معین در زبان فارسی است. تأکید بر روال همه‌زمانی این پژوهش بدین معنا است که در بررسی ساخت افعال معین زبان فارسی، صرفاً آن‌چه تا پیش از این در حدی ساخت صوری سازه‌های معین در نظام هم‌زمانی زبان فارسی با توجه به روال تحول در زمانی این سازه‌ها به صحنه‌ی کاوشی عمیق کشیده شوند. با هدف تبلور این هدف در جریان پژوهش، فصل اول را تحت عنوان کلیات تحقیق آغاز خواهیم کرد و نشان خواهیم داد که پایگاه نظری که مبنای فکری این تحقیق را تشکیل می‌دهد رشته‌ای پیوسته از مفهوم ساخت در دستور ساختمان، دیدگاه هاینه (۱۹۹۳) در تکوین افعال معین و نیز مدل پیشنهادی پژوهش، یعنی مدل ابعاد معین‌شدگی، است. در فصل دوم، خلاصه‌ای از پیشینه‌ی تحقیق در دو حوزه‌ی مطالعات هم‌زمانی و مطالعات در زمانی ارائه خواهد گردید. فصل سوم نیز به ارائه‌ی دیدگاه‌هایی اختصاص خواهد یافت که پایگاه نظری این پژوهش را تشکیل می‌دهند. بر این اساس، نشان خواهیم داد که مهم‌ترین این دیدگاه‌ها، دیدگاه هاینه (۱۹۹۳) مبتنی بر ارائه‌ی مجموعه‌ای از طرحواره‌های

رویداد به عنوان منابع تکوین افعال معین و اتکا بر مفاهیم استعاره و مجاز شناختی است. با این حال، از آن جا که رویکرد هاینه از صورت‌بندی شفاف‌ی در راستای تحلیل نظام‌مند سازه‌های معین برخوردار نیست، مدل ابعاد معین‌شدگی پیشنهاد خواهد گردید. مدل مزبور در فصل چهارم برای تحلیل سی فعل از افعال معین در زبان فارسی به خدمت گرفته خواهد شد و بر این اساس، ابعاد معین‌شدگی هر سی فعل مورد اشاره تعیین خواهد گردید. اما نگارش این کتاب را بیش از همه مدیون حضور استادان بزرگواری هستیم که هرکدام به طریقی راه را بر ارائه هرچه بهتر مباحث هموار کردند. در این میان، بیش از همه سپاسگزار استادان، جناب آقای دکتر غلامحسین کریمی دوستان و جناب آقای دکتر مجتبی منشی‌زاده و همواره مرهون لطف ایشان هستیم. از جناب آقای امیر احمدی مدیر محترم نشر نویسه و همکاران ایشان که امکان چاپ این کتاب را فراهم نمودند سپاسگزاریم. در نهایت، امیدواریم این کتاب، مورد استفاده محققان، دانشجویان و علاقمندان به زبان‌شناسی قرار بگیرد.

شادی داوری

مهرداد نغزگوی کهن

۲۵ تیرماه ۱۳۹۵